

SOLIQ MEKANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH ORQALI IQTISODIYOTNI INNOVATSION RIVOJLANTIRISH

(DSc), dotsent Giyasov S.A.

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti

Annotasiya. *Mazkur maqolada iqtisodiyotni innovasion rivojlantirishda soliq mexanizmidan samarali foydalanish imkoniyatlari tadqiq etilgan. Shuningdek, innovasion iqtisodiyotni soliqlar vositasida tartibga solishning ilmiy-nazariy jihatlarini yoritilgan. Innovasion faoliyatni soliqlar vositasida rag'batlantirishning amaldagi holati tanqidiy tahlil qilingan. Soliq mexanizmini takomillashtirish orqali iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirish, shu jumladan innovatsion faoliyatni samarali qo'llab-quvvatlashning dolzarb masalalari ko'rib chiqilgan. Amalga oshirilgan tadqiqot natijasida xulosalar shakllantirilib, ilmiy taklif va amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.*

Kalit so'zlar: *innovasion iqtisodiyot, innovasion faoliyat, soliq mexanizmi, soliq imtiyozlari, innovasion rivojlanish, soliqlar vositasida rag'batlantirish.*

Аннотация. *В данной статье исследуются возможности эффективного использования налогового механизма в инновационном развитии экономики. Также интерпретируются научно-теоретические аспекты налогового регулирования инновационной экономики. Критически анализировано действующее состояние налогового стимулирования инновационной деятельности. Рассмотрены актуальные вопросы развития инновационной экономики, в том числе эффективного поддержания инновационной деятельности посредством совершенствования налогового механизма. В результате проведенных исследований были сформулированы выводы, разработаны научные предложения и практические рекомендации.*

Ключевые слова: *инновационная экономика, инновационная деятельность, налоговый механизм, налоговые льготы, инновационное развитие, налоговое стимулирование.*

Annotation. *This article examines the possibilities of effective use of the tax mechanism in the innovative development of the economy. The scientific and theoretical aspects of tax regulation of the innovative economy are also interpreted. The current state of tax incentives for innovation is critically analyzed and topical issues of the development of an innovative economy are considered, including the effective maintenance of innovation through the improvement of the tax mechanism. As a result of the conducted research, conclusions were formulated, scientific proposals and practical recommendations were developed.*

Keywords: *innovative economy, innovative activity, tax mechanism, tax benefits, innovative development, tax incentives.*

1. Kirish.

Jahon tajribalari ko'rsatishicha, hozirgi kunda innovatsiyalar nafaqat alohida tashkilotlarning rivojlanishida, balki milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini ta'minlash, aholining hayot sifatini yaxshilash va uning farovonligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. 46 makrotexnologiyalarga ega eng rivojlangan yettita mamlakat ushbu bozorning 80 foizini egallaydi. Har yili yuqori texnologiyali mahsulotlar eksportidan Amerika qo'shma shtatlari 740,0 mlrd., Germaniya 530,0 mlrd., Yaponiya 410,0 mlrd. AQSh dollar miqdorida daromad oladi. Bugungi kunda yuqori texnologiyali mahsulotlarning jahon bozoridagi hajmi 2,0 trln. 300 mlrd. AQSh dollaridan ziyod. Ushbu miqdorning 39 foizi AQSh, 35 foizi Yaponiya, 17 foizi Germaniya va 9 foizi boshqa mamlakatlar mahsulotlaridir (Gutgars, 2019).

Muvaffaqiyatli innovatsion rivojlanishning asosiy omillaridan biri xo'jalik yurituvchi sub'ektlar faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish va qo'llab-quvvatlashning samarali tizimi hisoblanadi. Iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirishda davlat o'z qo'lidagi barcha iqtisodiy instrumentlardan, jumladan fiskal, tarif, pul-kredit, sug'urta va boshqa iqtisodiy mexanizmlardan foydalanadi (Giyasov, 2023).

Xalqaro valyuta fondi ma'lumotlariga ko'ra, jahonda ilmiy tadqiqot va tajriba konstruktorlik ishlarni (ITTKI) va innovatsion faoliyatni soliqlar vositasida rag'batlantirish usuli budjetdan bevosita moliyalashtirish usuliga nisbatan aksariyat mamlakatlar tomonidan faol foydalanib kelinmoqda. Masalan, Fransiya, Belgiya, Gollandiya, Portugaliya, Gresiya, Kanada, Irlandiya, Janubiy Koreya, Yaponiya va Avstraliya kabi mamlakatlarda bunga alohida e'tibor berilmoqda. Agar 1996 yilda ITTKI va innovatsion faoliyatni rag'batlantirishda soliq mexanizmlarining turli sxemalari jahonning 20 ta mamlakatlari tomonidan foydalanilgan bo'lsa, 2019 yilda 50 dan ziyod, Iqtisodiy hamkorlik va rivojlanish tashkilotining 35 ta a'zo mamlakatlaridan 30 tasi, shuningdek, Argentina, Chili, Kolumbiya, Peru, Kosta-Rika, Malayziya, Indoneziya, Tailand hamda BRIKS mamlakatlarining barcha beshtaligi tomonidan faol foydalanib kelinmoqda (IMF, 2019).

Mamlakatimizda so'nggi yillarda tadbirkorlik sub'ektlari uchun qulay soliq muhitini yaratish borasida izchil islohotlar amalga oshirilmoqda. Iqtisodiy o'sishning yangi turini shakllantirish va barqaror innovatsion rivojlanishga o'tish vazifasini amalga oshirish maqsadida so'nggi yillarda xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning innovatsion faoliyatini rag'batlantirishga qaratilgan aniq chora-tadbirlar majmui amalga oshirildi, bunda soliq sohasidagi chora-tadbirlarga muhim o'rin berildi.

So'nggi yillarda innovatsiyalarni rag'batlantirishga qaratilgan soliq qonunchiligiga ko'plab o'zgartirishlar kiritildi, biroq qabul qilingan yangiliklar innovatsion rivojlanish uchun qulay soliq muhitini yaratishda kerakli natijani bermadi. Shuningdek, soliq qonunchiligidagi o'zgarishlar tahlili shuni ko'rsatdiki, qabul qilingan o'zgarishlarda rag'batlantirish kerak bo'lgan soliq to'lovchilar toifasini aniqlashga hamda ularning har bir toifasi uchun foydalaniladigan samarali soliq mexanizmlari tarkibiga yagona metodologik yondashuv mavjud emasligini ko'rsatdi. Bundan tashqari, innovatsiyalarga bo'lgan talabni shakllantirish va qo'llab-quvvatlashga qaratilgan qoidalar soliq qonunchiligida yetarlicha aks ettirilmagan bo'lsa, innovatsion faoliyatni rag'batlantirish bilan birga cheklash xarakteridagi soliq vositalarini ham qo'llash maqsadga muvofiqligi masalasi lozim darajada ilmiy-nazariy ko'rib chiqilmagan.

Bugungi kunga kelib, iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirishda xo'jalik yurituvchi sub'ektlarni innovatsion faoliyat bilan faol shug'ullanishlarini soliqlar vositasida rag'batlantirishning samarali tizimi yaratilmaganligi, shuningdek, innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirish uchun soliq mexanizmlaridan, ularni qo'llashning murakkabligi va maqsadga muvofiqligi nuqtai nazaridan samarali foydalanishga yagona metodologik yondashuvni ishlab chiqish zaruratidir.

2. Adabiyotlar sharhi.

Soliq mexanizmi orqali iqtisodiyotni innovasion rivojlantirish va innovasion faoliyatni soliqlar vositasida rag'batlantirish masalalari qator iqtisodchi olimlar va mutaxassislar tomonidan tadqiq etilgan. Jumladan, Neokeyns yo'nalishlari tarafdorlari iqtisodiyotni tartibga solishda davlatning roli muhimligini tan olishar ekan, soliq funksiyalari ichida rag'batlantirish funksiyasidan faol foydalanishni ilgari suradilar, soliq to'lovchilarning muayyan kategoriyalari uchun ITTKI va innovatsion faoliyatga soliq imtiyozlarni qo'llashni qo'llab-quvvatlashadi (Klavdienko, 2015). Ba'zi neoliberal yo'nalish vakillari esa davlatning iqtisodiyotga "yumshoq" aralashuvini yoqlaydilar va soliqqa tortishning turli neytral modellarini taklif etadilar (Rothbard, 2019).

Kiselev va Bezrukovalar fikriga ko'ra (2017) innovatsion iqtisodiyotni asosi hisoblangan ilmiy tadqiqot va innovatsion faoliyatni davlat tomonidan tartibga solish davlat organlari va ularning mansabdor shaxslari jamiyat oldida turgan ijtimoiy-iqtisodiy va texnik vazifalarga erishish uchun amalga oshiriladigan normativ, ma'muriy, tashkiliy, moliyaviy, resurs hamda boshqa xarakterdagi bevosita va bilvosita choralari majmui sifatida belgilaydi.

Klyuchisheva va Klyuchishevlar fikricha (2016) korxonalarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimini rivojlantirish va ularning innovatsion faoliyatini soliqlar vositasida samarali tartibga solishning eng muhim va bosh mexanizmi soliq imtiyozlari hisoblanadi. Samarali soliq mexanizmini baholashning asosiy mezoni sifatida ayrim soliq to'lovchilarning cheklangan real daromad manbalarini hisobga olgan holda, ular tomonidan soliq yukini ko'tarishning ob'ektiv qobiliyatidir. Samarali soliq mexanizmiga erishish mintaqaning o'ziga xos xususiyatlari va ijtimoiy ahamiyatini hisobga olgan holda, soliq siyosatining fiskal yo'nalishini cheklaydigan majburiy qo'shimcha shartlarni joriy etish bilan ta'minlanadi (Tyupakova va Bocharovalar, 2011).

Orlova va Muxametovlar (2016) o'z tadqiqotlarida innovasion soliq imtiyozlarining samaradorligi masalalari va innovasion faoliyatni soliqlar vositasida rag'batlantirishning instrumentlari ko'rib chiqilib, mualliflar tomonidan bu instrumentlar samaradorligi puxta baholanmasdan, innovasion faoliyatni rivojlantiruvchi zamonaviy soliq mexanizmini shakllantirib bo'lmaydi degan xulosaga kelingan. Melnikovaning fikriga ko'ra (2011), innovatsion faoliyatni soliqlar vositasida rivojlantirish iqtisodiy munosabatlar sub'ektlariga ular tomonidan mazkur faoliyatni amalga oshirishlari uchun qulay sharoit yaratadigan soliq imtiyozlari va preferensiyalarni taqdim etish bo'yicha kompleks choralar orqali amalga oshiriladi.

Svoboda (2017) tomonidan innovasion faoliyatni davlat tomonidan bevosita moliyalashtirish orqali rag'batlantirishdan ko'ra, bilvosita soliq mexanizmlari vositacida tartibga solish afzal va samaraliroq degan hulosaga ekonometrik tahlillari asosida kelingan. Shumyaskiy (2018) o'z tadqiqotlari asosida iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirish, birinchi navbatda, investitsiyalarni keng jalb etgan holda, tarmoqlarni innovatsion rivojlantirish orqali amalga oshirilishi kerak, degan xulosaga kelgan. Bunda, innovatsion va investitsion faoliyatni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashning samarali usullaridan biri soliqlar vositasida tartibga solish va rag'batlantirish hisoblanadi.

Vasilevaning fikriga ko'ra (2010), innovatsion jarayonning dastlabki bosqichlarida xarajatlarning tarkibiy qismlaridan biri bo'lgan zarur uskunalarni sotib olishga yo'naltirilgan xarajatlar hisoblanadi, shuning uchun iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirishni soliqlar vositasida tartibga solishning muhim mexanizmi hisoblangan hamda soliq to'lovchilar uchun ham, davlat uchun ham muhim moliyaviy oqibatlariga olib keluvchi amortizatsiya xarajatlarini hisobdan chiqarish mexanizmidan foydalangan holda amalga oshirilishi kerak.

Nikulina va Serdyuklar fikricha (2016), aynan soliq imtiyozlari innovatsion jarayonlarni faollashtirishda eng muhim rol o'ynaydi, ularning umumiy maqsadi

korxonalarining soliq majburiyatlarini kamaytirish orqali innovatsion loyihalarni amalga oshirishga bo'lgan qiziqishini oshirishdir. Shu sabab ular innovatsiyalarni rag'batlantirish, fan va texnologiyalarni rivojlantirishga aniq e'tibor berish bilan ajralib turadi va dunyoning yetakchi mamlakatlarida o'zining samaradorligini isbotladi.

Baklikovanning fikriga ko'ra (2014), innovatsion rivojlanishni tartibga solish instrumentlaridan biri soliq to'lovchilarning majburiyatlarini kamaytirish yoki kechiktirish maqsadi bo'lgan soliq imtiyozlari hisoblanadi. Malkova fikricha (2011), innovatsion rivojlanishni soliqlar orqali tartibga solish odatda soliq imtiyozlarning innovatsion korxonalar faoliyatiga rag'batlantiruvchi ta'siriga asoslanadi.

Korostelkina va Androsovalar (2020) tomonidan amalga oshirilgan tadqiqotlari asosida kelingan fikriga ko'ra, har qanday mamlakat iqtisodiyotini modernizatsiya qilish va raqamlashtirish jarayonlari innovatsiyalarni joriy etish bilan chambarchas bog'liq. Xorijiy mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, modernizatsiya jarayonlarida moliyalashtirish, soliq imtiyozlari, imtiyozli davlat kreditlari va zarur infratuzilmani yaratish shaklida davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash muhim o'rin tutadi.

Atanassov va Liular (2020), o'z tadqiqotlari asosida korporativ soliqning kamayishi patentlar soni va patentga iqtiboslar (patentlar sifati) ko'rsatkichi bilan o'lchanadigan, ayniqsa moliyaviy qiyinchiliklarni boshdan kechirayotgan, kichik garov aktivlariga va zaif korporativ boshqaruviga ega bo'lgan, soliq to'lashdan bo'yin tovlash strategiyasidan ko'p foydalanadigan firmalarning innovatsion mahsulotini ko'payishiga olib kelishini aniqlaydilar.

Karkinsky va Riedellar (2012) 1995 yildan 2003 yilgacha bo'lgan davrda royalti daromadiga soliq stavkasining 1 foizga oshirilishi mamlakatda patentlar sonining -3.5 foizdan -3.8 foizga kamayishiga olib kelganligini hisoblab chiqishdi. Romero-Jord'an va boshqalar (2014) tomonidan Ispaniyadagi ikkita soliq imtiyozlarining ITTKIga ta'sirini o'rganish uchun 1995-2015 yillardagi EESE so'rov ma'lumotlaridan foydalanib, ularning hisob-kitoblariga ko'ra, soliq kreditlari faqat yirik korxonalarining ITTKIga xususiy investitsiya kiritishga ijobiy va sezilarli ta'sir ko'rsatgan.

Dechezlepretre va boshqalarning (2016) hisob-kitoblariga ko'ra, har bir funt subsidiya uchun ITTKIning 1,7 funt sterlingga (£) rag'batlantirdi va mazkur mexanizmning mavjud emasligida 2006-2011 yillar mobaynida ITTKI hajmi o'rtacha 10 foizga kam bo'lgan. Ularning xulosalari Guceri va Liular (2019) tomonidan tasdiqlangan, ular xuddi shu davrdagi Buyuk Britaniyaning korporativ soliqdan yo'qotilgan daromadining har bir funti uchun ITTKIga -1,6 va 1,3 funt sterling elastikligi baholangan. Chen va boshqalar (2021) tadqiqotlarida ITTKIga oldindan va belgilangan chegaradan yuqori investitsiya kiritgan kompaniyalar uchun soliqlarni sezilarli darajada kamaytirishi 2008 yildan 2011 yilgacha bo'lgan davrda ITTKIga investitsiyalarni jalb qilinishini sezilarli daraja oshirgan.

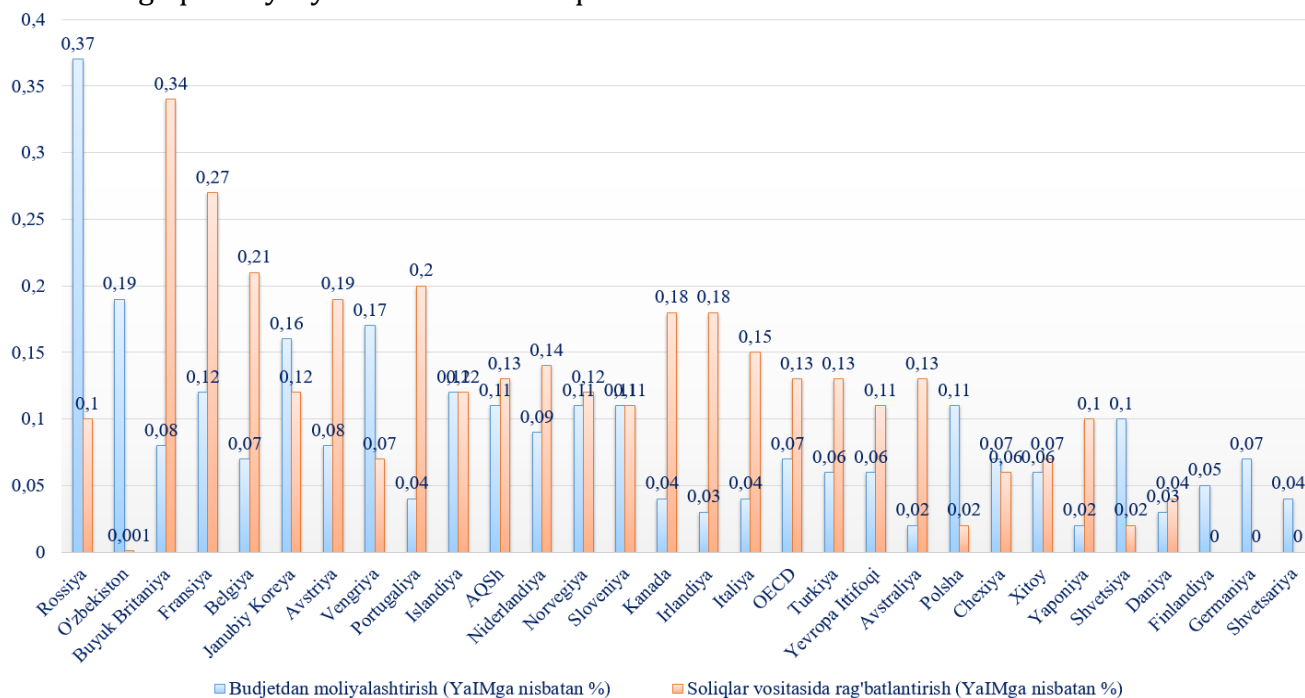
Rao (2016) 1981 yildan 1991 yilgacha bo'lgan davrda AQSh federal soliq kreditining ITTKIga ta'sirini o'rganib chiqib, ITTKIga xarajatlarning 10 foizga kamaytirilishi ITTKIga xarajatlar nisbati sifatida o'lchanadigan tadqiqotlarning intensivligi koeffitsientini qisqa muddatda 19,8 foizga oshishiga olib kelishini baholadi. Bernstein va Nadirilarning (1991) ekonometrik hisob-kitoblari natijalariga ko'ra, AQShning yuqori texnologik tarmoqlarida xususiy sektorning tadqiqot va ishlanmalarga kiritilgan investitsiyalar hajmining 1 foizga o'sishi ishlab chiqarilayotgan innovatsion mahsulotlarning o'zgaruvchan xarajatlar birligining 0,07-0,24 foizga pasayishiga olib kelgan.

3. Tadqiqot metodologiyasi.

Tadqiqot jarayonida uslubiy asos sifatida moliyaviy va iqtisodiy tahlilning bir qator usullaridan foydalanildi. Xususan, iqtisodiy, mantiqiy, ilmiy abstraksiyalash, qiyosiy tahlil, monografik tadqiqot, dinamikada o'rganish, ma'lumotlarni guruhlash, induksiya va deduksiya hamda tasviriy statistika tahlillardan foydalanildi.

4. Tahlil va natijalar.

Zamonaviy olimlar tomonidan barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashda innovatsiyalar yetakchi rol o'ynashi qayd etilgan. Bunda, innovatsion jarayonning borishi ko'pincha davlatning iqtisodiy siyosatidan kelib chiqadi.

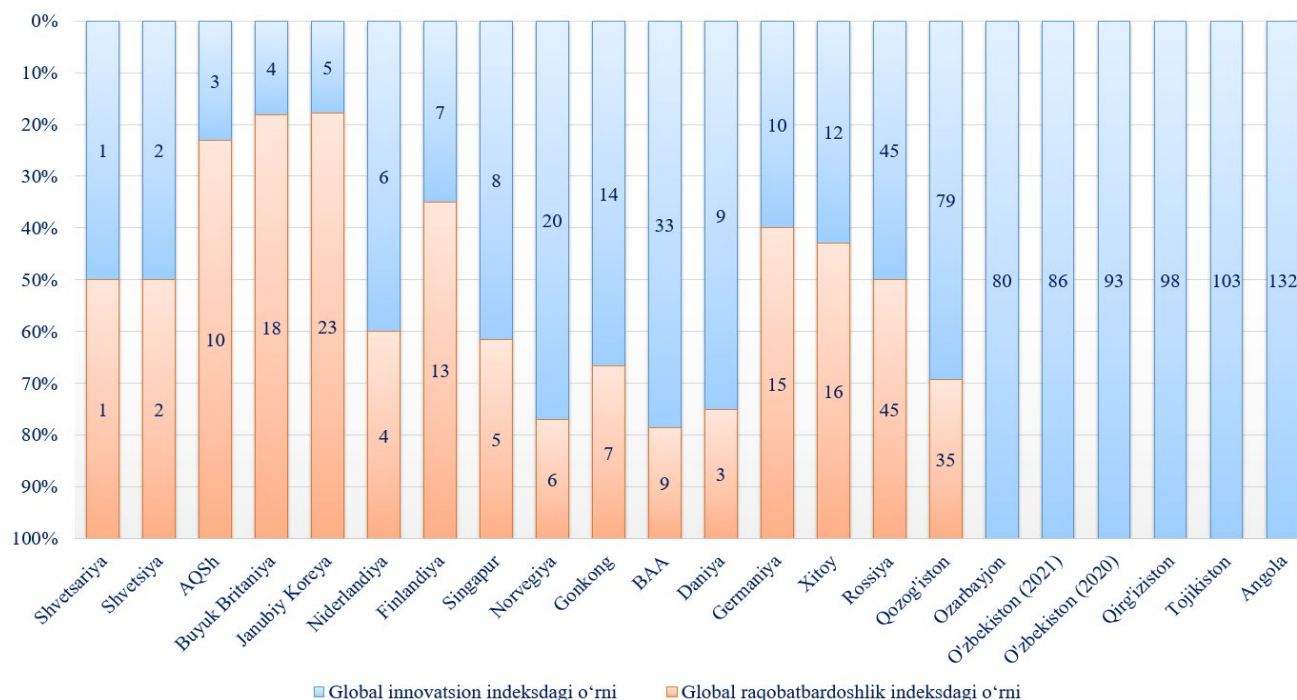

1-rasm. Ilmiy tadqiqotlar va ishlanmalarni soliqlar vositasida rag'batlantirish va budjetdan bevosita moliyalashtirish (OECD, 2020)

Ta'kidlash zarurki, innovatsion jarayonlarni soliq mexanizmlari orqali rag'batlantirish tobora ommalashib bormoqda (1-rasm). Zero, «soliqlar vositasida rag'batlantirish» tushunchasi xorij adabiyotlarida, asosan, ilmiy tadqiqot va innovatsion ishlanmalarga qo'llanilishi qayd etilmoqda. Bu sanoatda zamonaviy uskunalar va yuqori texnologiyalar hamda innovatsion mahsulotlarni ishlab chiqarishni birinchi navbatga qo'yish bilan bog'liq.

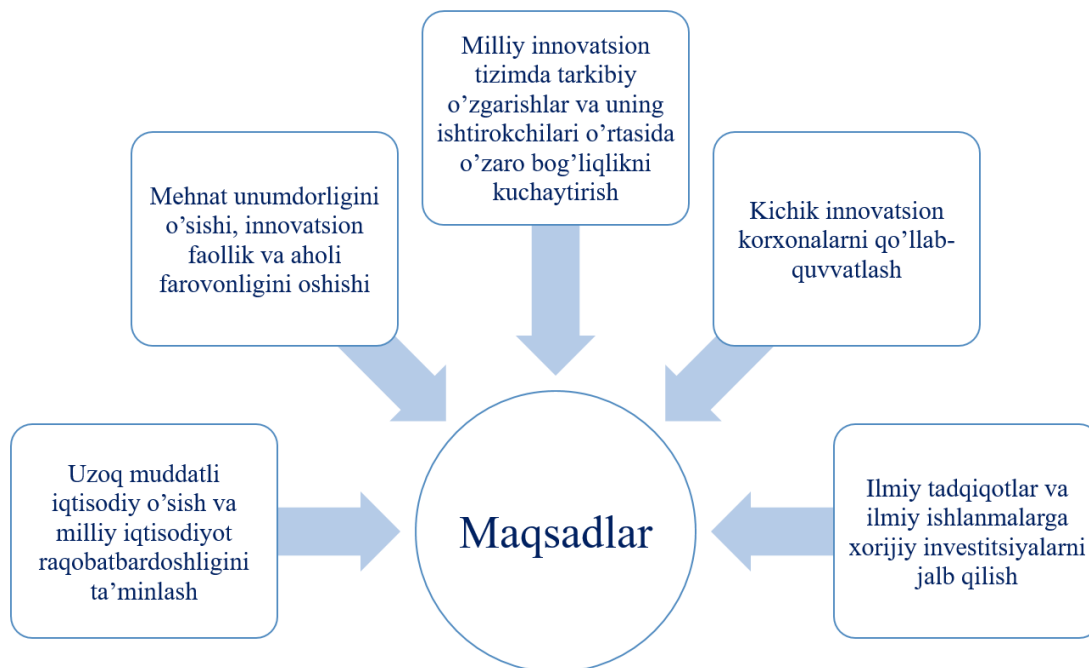
2017-2021 yillar uchun Global innovatsion va Global raqobatbardoshlik indekslar bo'yicha rasmiy hisobotlar o'rganilganda, 2020 yilga qadar O'zbekiston Global innovatsion indeksdagi reytingiga kirmagan. 2020 yilda 132 ta mamlakat ichida 93-o'rinni, 2021 yilda 86-o'rinni egallagan bo'lsa, Global raqobatbardoshlik reytingiga hozirgi kunga qadar kirmagan (2-rasm). Qayd etilishicha, O'zbekiston inson kapitali rivojlanishi, infratuzilma darajasi va ichki bozorni rivojlantirish bo'yicha o'rtadan past daromadli mamlakatlar guruhida o'ninchi o'rinni egalladi. Bu mamlakatimiz iqtisodiyotining innovatsion rivojlanishi holatidan darak beradi.

Sanoati rivojlangan mamlakatlarning iqtisodiy taraqqiyot yo'nalishlari tahlili shuni ko'rsatdiki, XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab dunyoda ilm-fan va texnologiyalarni nafaqat rivojlangan mamlakatlar ichki bozorlarida, balki jahon sahnasida ham raqobatbardoshlikni belgilovchi omillarga aylantirish bilan bog'liq bo'lgan iqtisodiyot rivojining sifat jihatidan yangi bosqichi namoyon bo'ldi.

2-rasm. 2021 yilda Global innovatsion va raqobatbardoshlik indekslaridagi O'zbekistonning o'rni (GII, 2021)

Innovatsion rivojlanishni davlat tomonidan rag'batlantirishning bevosita (budjetdan to'g'ridan-to'g'ri moliyalashtirish) va bilvosita (soliqlar vositasida rag'batlantirish) usullari mavjud. Iqtisodchi olimlarning ilmiy ishlari tahlili bevosita moliyalashtirish usuliga nisbatan soliqlar vositasida tartibga solishning bir qator afzalliklarini aniqlashga imkon berdi. Shunday qilib, iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirishda soliqlar vositasida rag'batlantirish mexanizmlari bevosita tartibga solishni istisno qilmasada, unga nisbatan ustunroq va afzalroq, degan xulosaga keldik.

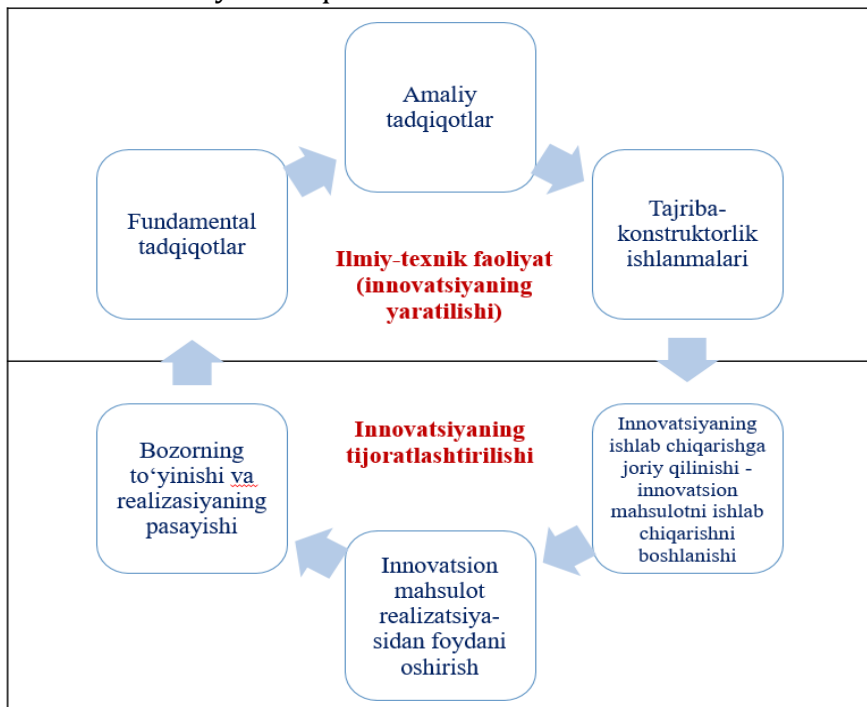
3-rasm. Iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirishni qo'llab-quvvatlashning asosiy maqsadlari (Giyasov, 2020)

Iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirishni soliqlar vositasida rag'batlantirishning asosiy maqsadlarini 3-rasm orqali ko'rib chiqar ekanmiz, uzoq muddatli iqtisodiy o'sishni va milliy iqtisodiyot raqobatbardoshligini ta'minlash maqsadi muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur maqsadni bosh maqsad deya e'tirof etishimiz joiz, chunki ushbu maqsad qolgan maqsadlarning pirovard yakuniy natijasi hisoblanadi desak mubolag'a bo'lmaydi.

Ma'lumki, zamonaviy iqtisodiyot rivojini innovatsiyalar va investitsiyalarsiz ta'minlab bo'lmaydi. Shu sababli, tadbirkorlik sub'ektlarini ilmiy tadqiqot va innovatsion faoliyat bilan shug'ullanish, mazkur faoliyatlarga investitsiyalarni faol jalb qilish, innovatsion mahsulotlar ishlab chiqarishga rag'batlantirish har qanday zamonaviy davlatning iqtisodiyotni tartibga solishdagi asosiy vazifasi bo'lib hisoblanadi. Shu jumladan, O'zbekiston iqtisodiyotini jadal rivojlantirish, investitsiyalar oqimini kuchaytirish, fan-texnika yutuqlarini iqtisodiyot tarmoqlariga, ijtimoiy va boshqa sohalarga keng qo'llagan holda zamonaviy innovatsion texnologiyalarni tezkor joriy etish bugungi kunda va yaqin kelajakda davlat hal qilishi lozim bo'lgan juda muhim, dolzarb masaladir. Soliq mexanizmi iqtisodiyotni tartibga solishda, shu jumladan innovatsion rivojlanishni qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirishda davlat qo'lidagi eng samarali ta'sir ko'rsatish vositasi hisoblanadi.

Innovatsion iqtisodiyotning boshqa turdagi iqtisodiy tizimlardan farqli jihati shundaki, iqtisodiy o'sishga dinamik, uzluksiz ishlab chiqarish va turli xil innovatsiyalarni joriy etish orqali erishiladi. Shuning uchun innovatsion faoliyat innovatsiyalarni yaratish, ularni ishlab chiqarishga joriy etish va tijoratlashtirish faoliyati sifatida namoyon bo'ladi.

Shuningdek, innovatsion faoliyatga berilgan ta'riflar tahlili shunday xulosaga kelishimizga imkon berdiki, iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirishga soliq mexanizmining rag'batlantiruvchi ta'sirini kuchaytirish innovatsion faoliyat uzluksizligini ta'minlovchi innovatsion faoliyatning barcha bosqichlarini rag'batlantirish orqali erishish mumkin. Innovatsion faoliyat bosqichlari, shuningdek, uning uzluksizligini ta'minlash zarurati 4-rasm orqali innovatsion faoliyat bosqichlarida ko'rishimiz mumkin.

4-rasm. Innovatsion faoliyat bosqichlari (Giyasov, 2022).

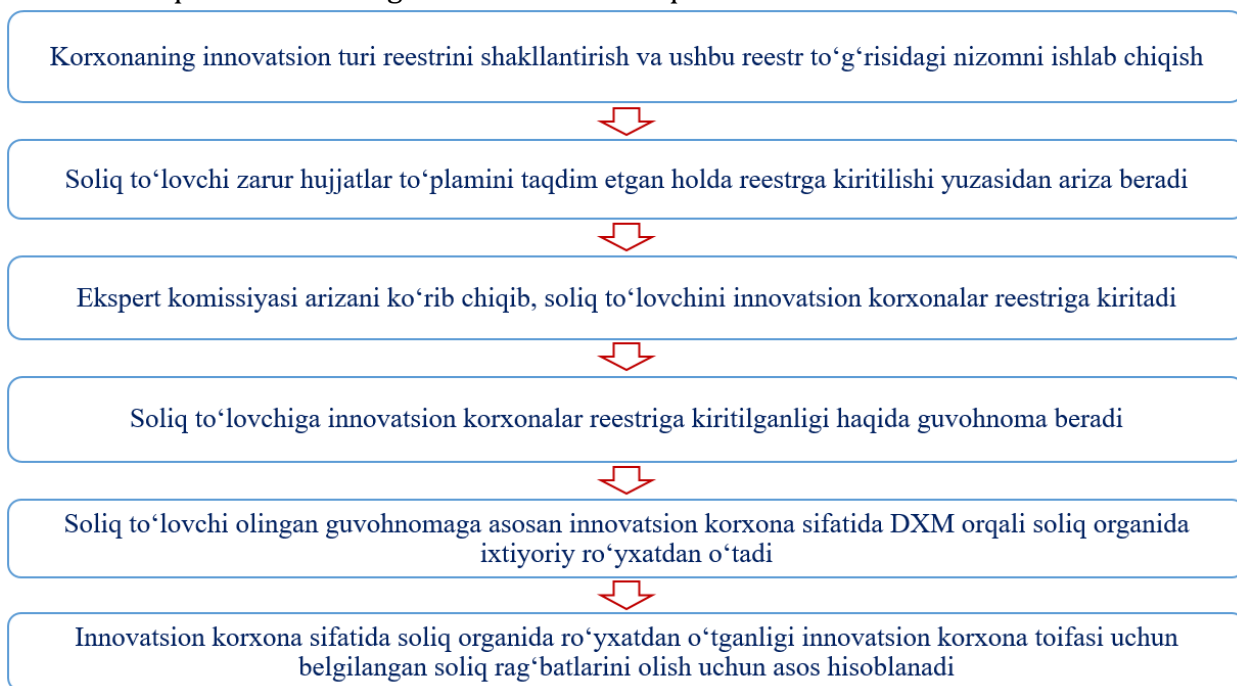
Soliq mexanizmidan foydalanish asosida innovatsion rivojlanishni ta'minlash odatda soliq imtiyozlari va yengilliklarining innovatsion korxonalar faoliyatiga rag'batlantiruvchi ta'siriga asoslanadi. Ayni paytda, soliqlar iqtisodiyotni davlat tomonidan tartibga solish vositasi sifatida foydalanilishi soliqlarning tartibga solish, shu jumladan rag'batlantirish,

cheklash va qoplab berish funksiyalaridan foydalanishga asoslangan. Tartibga solish funksiyasining ta'siri soliq to'lovchilarning turli ob'ektlari va toifalarini notekis soliqqa tortilishi bilan asoslanadi. Soliq yukining notekisligi, o'z navbatida, kerakli samarani yaratadi. Bunda, ustuvor yo'nalishda soliq yukini yumshatish orqali davlat ushbu yo'nalishda iqtisodiy rivojlanish uchun yanada qulay sharoitlar yaratadi, boshqa yo'nalishda soliq yukining oshishi rivojlanish uchun qo'shimcha to'siqlarni keltirib chiqaradi.

Ta'kidlash joizki, iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirishda nafaqat rag'batlantirish (pasaytirilgan soliq stavkalari, soliq ta'tillari, soliq chegirmalari va boshqa imtiyozlar) xususiyatiga ega choralarni qo'llash, balki innovatsion faollikni oshirish bo'yicha choralarni ko'rmayotgan sub'ektlarga nisbatan cheklash (soliq stavkalarini oshirish, qo'shimcha soliqlarni joriy etish, imtiyozlardan foydalanishga cheklovlar) hamda qoplab berish (0 stavkasini qo'llash) xususiyatiga ega mexanizmlarni qo'llash maqsadga muvofiq.

Iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirishni soliqlar vositasida rag'batlantirishning samaradorligi avvalo rag'batlantirish ta'siri yo'naltirilishi kerak bo'lgan soliq to'lovchilar doirasini aniq belgilash va tegishli soliq mexanizmlari majmuiga bog'liq. Innovatsion iqtisodiyot va uning ishtirokchilari bilan bog'liq yagona terminologiyaning mavjud emasligi iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirishni soliqlar vositasida rag'batlantirish samaradorligini sezilarli darajada pasaytiradi.

Iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirishga qaratilgan soliq qonunchiligi tahlili shuni ko'rsatdiki, «innovatsion korxonalar», uni aniqlash mezonlari va yagona reestri qonun hujjatlari bilan aniq belgilanmagan. Shuning uchun soliq to'lovchilarga innovatsion korxonalar maqomini berish algoritmi taklif etilmoqda.

5-rasm. Soliq to'lovchiga innovatsion korxonalar maqomini berish algoritmi (Giyasov, 2022)

Shuningdek, innovatsion faoliyatni voqealar zanjiri sifatida ham ifodalash mumkin: yangi bilimlar (g'oyalar) paydo bo'lishi-g'oyaning intellektual mahsulotga (innovatsiyalarga) aylanishi-innovatsiyalarning ishlab chiqarishga joriy etilishi-innovatsiyalarning tijoratlashtiruvchi (innovatsion mahsulotni tijoriy jihatidan muvaffaqiyatli ishlab chiqarish)-innovatsion mahsulotning iste'moli. Ushbu zanjirning quyidagi uch asosiy pog'onasini soliqlar orqali rag'batlantirish mumkin:

innovatsiyalarni ishlab chiqarish; innovatsiyalarni ishlab chiqarishga joriy qilish; innovatsiyalarning tijoratlashtiruvchi; innovatsion mahsulot iste'moli.

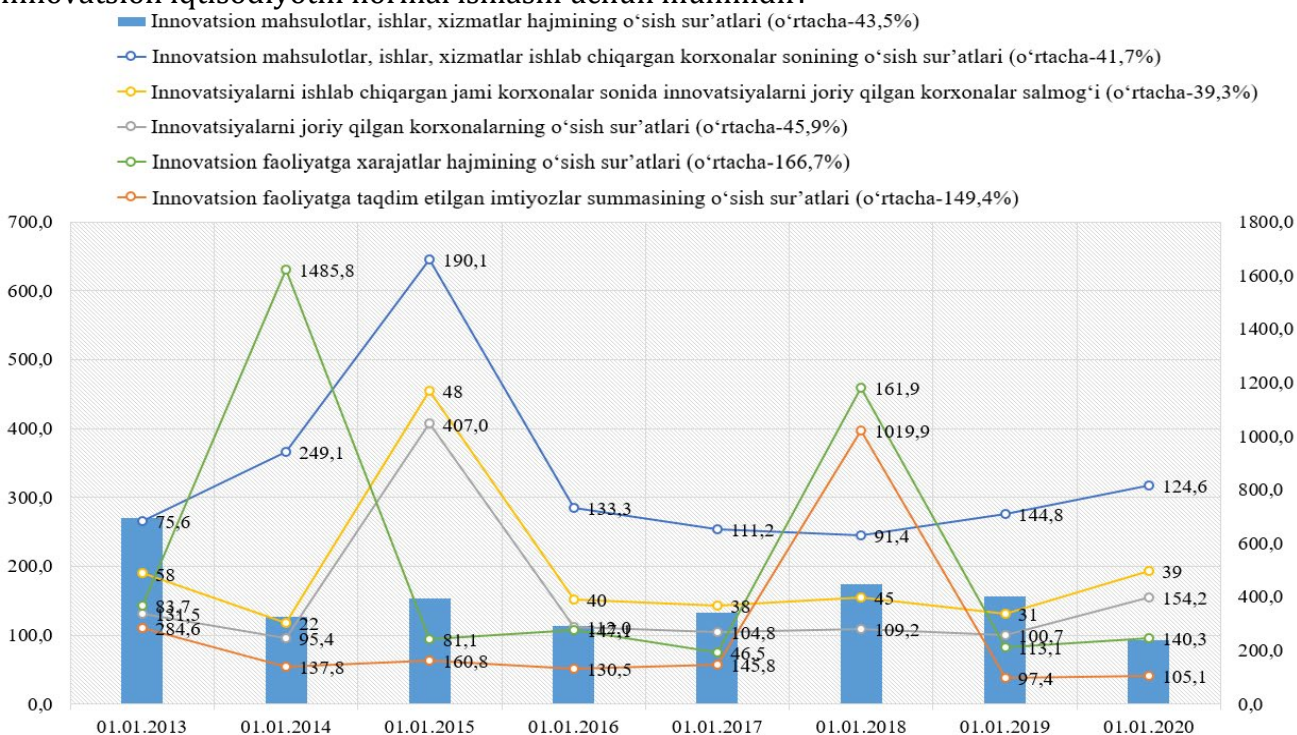
Iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirishni soliqlar vositasida rag'batlantirishning belgilangan yo'nalishlari faoliyatini rag'batlantirish talab etiladigan sub'ektlar doirasini aniqlashga imkon berdi. Bularga quyidagilar kiradi:

1) Innovatsiyalarni yaratuvchi korxonalar. Hozirgi kunda iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirishni rag'batlantiradigan soliq vositalarining aksariyati ushbu toifadagi korxonalar faoliyatiga qaratilgan. Biroq, iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirishni soliqlar orqali rag'batlantirishning natijadorligi rag'batlantiruvchi ta'sirini boshqa toifadagi sub'ektlarga ham adekvat taqsimlashga bog'liq. Aks holda, iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirish uchun muhim bo'lgan «innovatsiyalarni ishlab chiqarish-joriy qilish-tijoratlashtirish-iste'mol» zanjiri uziladi.

2) Innovatsion korxonalar yoki innovatsiyalarni ishlab chiqarishga joriy qiluvchi tashkilotlar. Fikrimizcha, ushbu toifadagi sub'ektlar ko'proq rag'batlantirishga muhtoj. Chunki, ishlab chiqarishga innovatsiyalarni joriy etish iqtisodiyotni innovatsion rivojlanishini ta'minlashning asosiy shartidir. Innovatsiyalar ishlab chiqarishni yoki innovatsion mahsulotlarni iste'mol qilishni alohida rag'batlantirish innovatsiyalarni eksport qilishga yoki innovatsion mahsulotlarni import qilishga olib kelishi mumkin.

3) Innovatsion mahsulot iste'molchilari bo'lgan korxonalar. Hozirgi kunda bunday korxonalar O'zbekistonda kam va ular ham innovatsion mahsulotlarga bo'lgan talabni oshirish uchun soliqlar vositasida rag'batlantirishga muhtoj.

4) Innovatsion infratuzilma korxonalar. Ushbu toifaning soliqlar vositasida rag'batlantirish talab etiladigan sub'ektlar tarkibiga kiritilishi innovatsion infratuzilma korxonalarining faoliyati innovatsion faoliyatning barcha bosqichlari bilan bog'liq bo'lib, innovatsion iqtisodiyotni normal ishlashi uchun muhimdir.

6-rasm. Korxonalarning innovatsion faoliyatiga taqdim etilgan soliq imtiyozlari va erishilgan natijalarning o'sish sur'atlari, %da (Giyasov, 2022)

Shuningdek, O'zbekistonda ilmiy tadqiqot va innovatsion faoliyatni soliq mexanizmi orqali tartibga solish, shu jumladan rag'batlantirish amaliyotini tahlil qilish natijasida shunday xulosaga kelish mumkinki, rag'batlantirish ob'ektlari aniq bo'lmasdan, erishilishi

lozim bo'lgan ko'rsatkichlar belgilanmasdan, mazkur faoliyatlar boshlanishi bilanoq, muayyan va nomuayyan muddatga asosan QQS, foyda solig'i va YaST (aylanmadan soliq) kabi soliq turlaridan to'liq ozod qilish shaklidagi soliq imtiyozlari qo'llanilib kelingan. Zero, hozirgi kunda xalqaro tajribada ushbu faoliyat turlarini samarali rag'batlantirish instrumentlari sifatida asosan soliq kreditlari, soliq chegirmalari, soliq ta'tillari, pasaytirilgan va tabaqalashtirilgan soliq stavkalari qo'llanilmoqda.

6-rasmdagi ko'rsatkichlar dalolat berishicha, innovatsion faoliyatga amalga oshirilgan xarajatlarning o'rtacha o'sish sur'atlari soliq imtiyozlarining o'rtacha o'sish sur'atlariga monand kelsada, innovatsiyaning asosiy sharti hisoblangan innovatsion mahsulotlar, xizmatlar va ishlarning hajmi hamda innovatsiyalar joriy qilinishining o'rtacha o'sish sur'atlari qariyb 3 baravar past bo'lgan. Bunga birinchi sabab soliq imtiyozlarining samarali shaklidan foydalanilmagan bo'lsa, ikkinchi sabab soliq imtiyozlari innovatsion jarayonning barcha bosqichlarini qamrab olmaganligidir.

Iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirishni soliqlar vositasida rag'batlantirishda rag'batlantirish mexanizmlari samaradorligini baholash muhim ahamiyat kasb etadi. Soliq imtiyozlari samaradorligini baholashning mavjud usullarini o'rganish shuni ko'rsatdiki, ularning aksariyati mamlakatimizda innovatsion korxonalar uchun taqdim etilgan soliq imtiyozlarining o'ziga xos xususiyatlari tufayli foydalanish uchun mos emas.

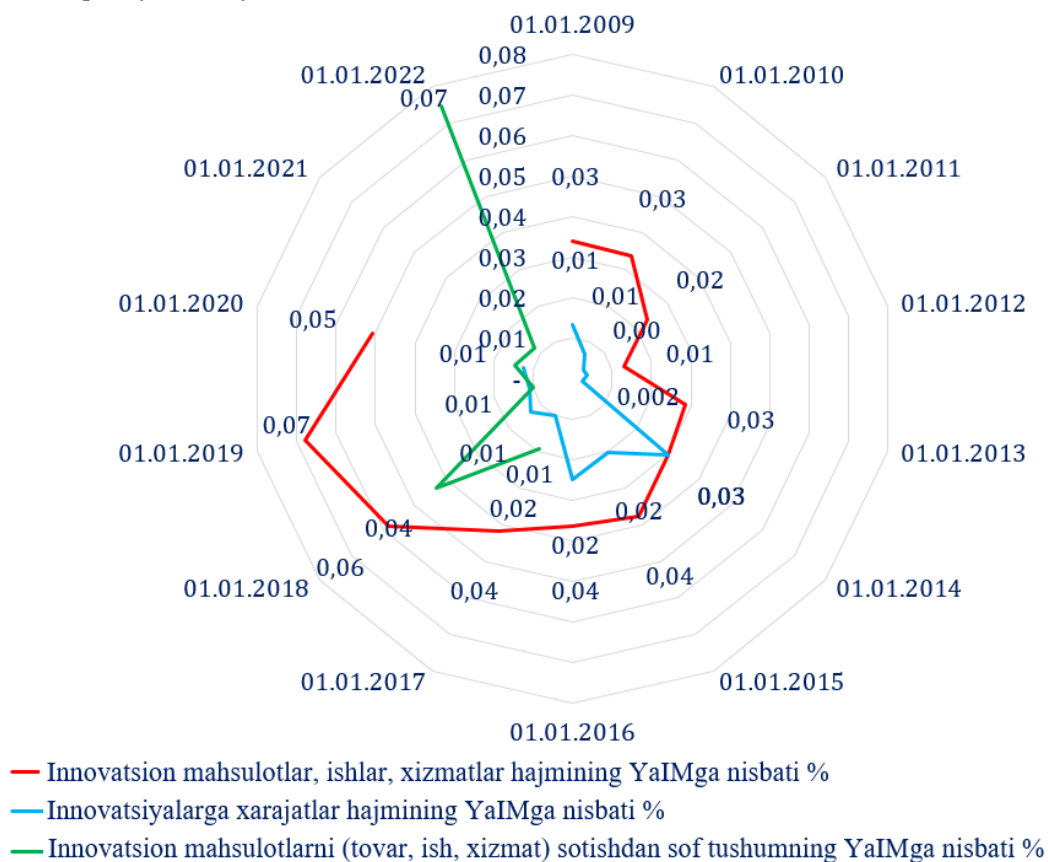
Soliq imtiyozlari samaradorligini baholash uslubiyoti ko'plab iqtisodchi olimlar, tadqiqotchilar va mutaxassislar tomonidan tadqiq etilgan. Ulardan ayrimlari korxonalar innovatsion faolligini rag'batlantirishning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda, miqdoriy ko'rsatkichlar orqali baholash uslubini ilgari surgan. Mazkur uslubiyotlarni tadqiq etish asosida aynan korxonalarining innovatsion faolligini qo'llab-quvvatlashga taqdim etilgan soliq imtiyozlari samaradorligi, tadqiqotlar va ishlanmalarga qilingan xarajatlar samaradorligi, xarajatlarning innovatsion mahsulotga aylanishi darajasi hamda iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirishga soliq imtiyozlarining umumiy ta'sir etish samaradorligini baholashning takomillashtirilgan uch koeffitsienti taklif qilinadi (1-jadval).

1-jadval

Innovatsion korxonalar uchun soliq imtiyozlari samaradorligini baholash koeffitsientlari (Giyasov, 2022)

Koeffitsient, iqtisodiy ahamiyati va hisob-kitob formulasi	Shartli belgilanishi	Me'yoriy chegarasi
$K_1 - O'_{ti} / Y_b$ Davlat tomonidan korxonalarining innovatsion faolligini qo'llab-quvvatlashga taqdim etilgan soliq imtiyozlari (yo'naltirilgan har bir so'm) samaradorligi	O'_{ti} - soliq imtiyozlari joriy qilinishi hisobiga korxonalarining tadqiqot va ishlanmalarga yo'naltirgan investitsiyalarining o'sishi (so'mda); Y_b - soliq imtiyozlari joriy qilinishi natijasida budjetdagi (davlatning soliqli daromadlari qisqarishi) yo'qotishlar (so'mda)	Birdan katta yoki unga teng
$K_2 - O'S_i / O'S_{ti}$ Korxonalarining tadqiqot va ishlanmalarga qilingan xarajatlari samaradorligi, ularning innovatsion mahsulotga aylanishi darajasi (ulushi)	$O'S_i$ - soliq imtiyozlari taqdim etilishi natijasida innovatsion mahsulot hajmining o'sish sur'ati %; $O'S_{ti}$ - soliq imtiyozlaridan foydalanishi natijasida tadqiqot va ishlanmalarga xarajatlar hajmining o'sish sur'ati %.	Birdan katta yoki unga teng
$K_3 - ST_{im} / YaIM$ $K_3 - IH_{im} / YaIM$ Iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirishga soliq imtiyozlarining umumiy ta'sir etish samaradorligi	$YaIM$ - YaIM hajmi (so'mda); IH_{im} - soliq imtiyozlaridan foydalangan korxonalarining innovatsion mahsulotlar, ishlar, xizmatlar hajmi (so'mda). ST_{im} - soliq imtiyozlaridan foydalangan korxonalarining innovatsion mahsulotlarini (tovar, ishlar, xizmat) sotishdan sof tushumi (so'mda).	$0 \leq K_3 \leq 1$

Uchinchi koeffitsientni O'zbekiston misolida tahlil qilar ekanmiz, birgina innovatsion mahsulotlarni sotishdan sof tushumning YaIMga nisbati 2016-yilda 0,02 foizni, 2017-yilda 0,04 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2018-2020 yillarda 0,01 foizni, 2021-yilda 0,07 foizni tashkil etmoqda (7-rasm).

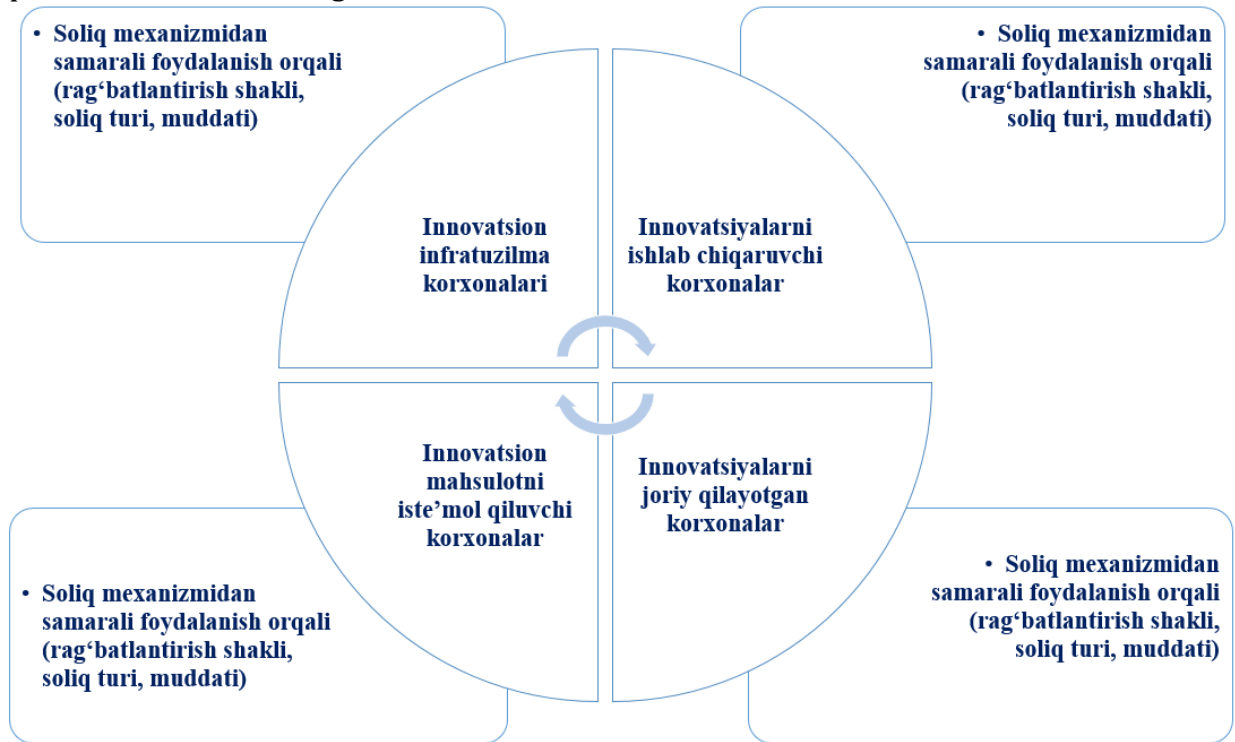
7-rasm. Innovatsion mahsulotlar, ishlar, xizmatlar hajmi va ularni sotishdan sof tushumning YaIMdagi ulushi tahlili (Giyasov, 2022)

Innovatsion rivojlanishni rag'batlantirish bo'yicha amalga oshirilgan xorijiy tajriba tahlili natijasida innovatsion faoliyatning turli bosqichlarini qamrab olish nuqtai nazaridan, shuningdek, nafaqat bevosita innovatsion korxonalariga, balki innovatsion faoliyatning boshqa sub'ektlariga ham rag'batlantiruvchi ta'siri nuqtai nazaridan soliq mexanizmlaridan foydalanishga kompleks yondashuvi aniqlandi. Rivojlangan mamlakatlarning bunday tajribasini soliqlar vositasida rag'batlantirish masalalarida qo'llanishi mamlakatimiz iqtisodiyotini innovatsion rivojlantirishga yordam beradigan samarali mexanizmga aylanishi mumkin.

Innovatsion faoliyatning soliqlar vositasida rag'batlantirish samarasizligining eng muhim sababi soliq imtiyozlarini ishlab chiqish va taqdim etishga kompleks yondashuvning mavjud emasligidadir. Innovatsion faoliyatni rag'batlantiradigan mavjud soliq imtiyozlari orasida aksariyati innovatsion faoliyatning birinchi bosqichida, ya'ni innovatsiyalarni yaratish bosqichida amal qiladi. Ilmiy-tadqiqot natijalarini joriy etish va innovatsion mahsulotlarni iste'mol qilishni rag'batlantirishga qaratilgan samarali soliq mexanizmlar esa yetarli emas.

Amalga oshirilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, innovatsion iqtisodiyotning turli sub'ektlaridan ba'zilari ko'proq, boshqalari kamroq darajada soliqlar vositasida rag'batlantirishga muhtoj. Demak, innovatsionlik darajasi past bo'lgan bilimlarning kelib chiqish bosqichida innovatsiyalarni yaratadigan korxonalarni rag'batlantirish maqsadga muvofiq bo'ladi. Bilimlarni ishlab chiqarishga joriy qilish, ya'ni olingan bilimlarni aniq

innovatsion mahsulotga yoki texnologiyaga aylanishi bosqichida innovatsiyalarni joriy qiluvchi korxonalarni rag'batlantirish zarur.

8-rasm. Iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirishda soliqlar vositasida kompleks rag'batlantirish tizimi (Giyasov, 2022)

Shuningdek, ushbu bosqichda yangi mahsulot yoki texnologiyani muvaffaqiyatli tijoratlashtirish uchun mahsulot yoki texnologiyaga bo'lgan talabni rag'batlantirish muhim o'rin tutadi, ya'ni soliqlar vositasida rag'batlantirish mexanizmini innovatsion mahsulot iste'molchilari hisoblangan korxonalariga yo'naltirish zarur. Va nihoyat, barcha bosqichlarda innovatsion iqtisodiyot rivojlanishiga investitsiyalarni ko'paytirish uchun innovatsion infratuzilma korxonalarini rag'batlantirish kerak. Har bir guruh korxonalarini faoliyatida mavjud farqlar, shuningdek ularning innovatsion jarayondagi o'rni va rolidan kelib chiqib, har bir guruh uchun soliqlar orqali rag'batlantirishning turli xil vositalaridan samarali foydalanish lozim. Bizningcha, iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirishni soliqlar vositasida rag'batlantirishning kompleks tizimi 4 qismdan iborat bo'lishi kerak (8-rasm). Taklif etilayotgan mazkur kompleks tizim doirasida ishlab chiqiladigan mexanizmlar ikki yo'nalishda ifodalanishi mumkin.

Birinchi, innovatsiyani iste'mol qiladigan, yaratadigan va innovatsion infratuzilma korxonalarini rag'batlantirishga qaratilgan mexanizmlarning kompleks to'plamini ishlab chiqish lozim. Shuningdek, ushbu yo'nalishda innovatsion faoliyatni soliqlar vositasida rag'batlantirish samaradorligini oshirish hamda eskirgan mahsulotlarni chiqarish, ishlab chiqarishda ma'nan va jismonan eskirgan uskunalardan foydalanishni cheklash bo'yicha tizimni yaratish zarur.

Ikkinchi, bevosita innovatsion korxonalar uchun eng qulay soliq muhitini yaratish zarur. Ushbu yo'nalish innovatsion korxonalar uchun maxsus soliq rejimini ishlab chiqish va yangi tashkil etilgan innovatsion korxonalariga investitsion soliq kreditlari va soliq chegirmalarini joriy qilish orqali amalga oshiriladi.

Mazkur kompleks rag'batlantirish tizimi mamlakatimizda innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirishda soliqlarning rag'batlantiruvchi ta'sirini kuchaytirishga yordam beradi. Chunki ularni taqdim etishda innovatsion faoliyatning barcha bosqichlarini ham,

faoliyatning barcha sub'ektlarini ham rag'batlantirish ta'siri bilan qamrab oladigan kompleks yondashuvdan foydalaniladi.

Iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirishga qaratilgan zamonaviy soliq vositalari tizimining past samaradorligi ko'p jihatdan «ishlanma-ishlab chiqarishga joriy etish-tijoratlashtirish-iste'mol» kabi to'liq innovatsion siklni kompleks rag'batlan-tiradigan choralarning yetishmasligi bilan belgilanadi. Zero, ushbu siklning so'nggi bosqichlari mamlakatning barqaror innovatsion rivojlanishini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

5. Xulosa.

Amalga oshirilgan ilmiy izlanishlarga tayangan holda quyidagi xulosalar shakllantirilib, amaliy tavsiyalar va ilmiy takliflar ishlab chiqildi:

1. Iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirishni davlat tomonidan tartibga solishning ob'ektiv zarurati birinchidan, umumiy iqtisodiyot va jamiyat uchun innovatsion jarayonlarni ahamiyati ortib borayotganligidan kelib chiqsa, ikkinchidan, ilmiy ishlab chiqarish siklining davomiyligi, yuqori xarajatlar va yakuniy natijaning mavhumligi bilan izohlanadi. Zero, hozirda aynan innovatsiya iqtisodiyot rivoji istiqbollarini belgilamoqda.

2. O'zbekistonda ilmiy tadqiqot va innovatsion faoliyatni soliq mexanizmi orqali rag'batlantirish amaliyoti tahlili shuni ko'rsatdiki, rag'batlantirish ob'ektlari yetarli darajada aniq bo'lmagan holda, muayyan va nomuayyan muddatga asosiy soliq turlaridan to'liq ozod qilish shaklidagi imtiyozlar qo'llanilib kelingan. Zero, xalqaro tajribada ushbu faoliyat turlarini samarali rag'batlantirish instrumentlari sifatida asosan soliq kreditlari, soliq chegirmalari, soliq ta'tillari, pasaytirilgan va tabaqalashtirilgan soliq stavkalari hisoblanadi.

3. Ilmiy tadqiqot natijalarini sifat jihatidan yaxshilash, ularni amaliyotga joriy qilinishini jadallashtirish hamda innovatsion faoliyat bosqichlarini to'liq qamrab olish maqsadida grant loyihalarida ilmiy tadqiqot faoliyatini amalga oshiradigan ishtirokchilarni loyiha doirasida olgan daromadlariga nisbatan jisoniy shaxslar daromad solig'ining pasaytirilgan stavkasini (amaldagi stavkaning 50 foizi) qo'llash, tadqiqot natijalarini joriy qilish va (yoki) tijoratlashtirish (patent olinishi) sharti asosida mazkur soliقدan ozod qilish orqali qoplab berish mexanizmini tatbiq etish lozim.

5. Soliqlar vositasida rag'batlantirish mexanizmlarini baholash uslubiyotining mavjud emasligi, ularning samaradorligini pasaytiruvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Shuning uchun innovatsion korxonalar uchun taqdim etilgan soliq imtiyozlari samaradorligini baholashning uch bosqichli uslubiyotini joriy qilish taklif etiladi. Bunda, birinchi bosqichda korxonalarining innovatsion faolligini qo'llab-quvvatlashga taqdim etilgan soliq imtiyozlari samaradorligi baholanadi. Ikkinchi bosqichda korxonalarining tadqiqotlar va ishlanmalarga qilingan xarajatlari, ularning innovatsion mahsulotga aylanishi samaradorligi baholanadi. Uchinchi bosqichda iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirishga soliq imtiyozlarining umumiy ta'sir etish samaradorligi baholanadi.

6. Iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirishga qaratilgan soliq mexanizmining past samarasi ko'p jihatdan «ishlanma-ishlab chiqarishga joriy etish-tijoratlashtirish-iste'mol» to'liq innovatsion siklini kompleks rag'batlantiradigan choralarning yetishmasligi bilan izohlanadi. Zero, ushbu siklning so'nggi bosqichlari mamlakatning barqaror innovatsion rivojlanishini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Shuning uchun iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirishni tezlashtirish uchun innovatsion faoliyatning barcha bosqichlarini soliq vositasida oqilona va kompleks rag'batlantirish zarur.

7. Iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirishning sharti va innovatsion faoliyatning muhim bosqichi hisoblangan yangi va innovatsion texnologiyalar joriy qilgan xo'jalik yurituvchi sub'ektlarni soliq vositasida rag'batlashtirish lozim. Ushbu mexanizmni qo'llanilishi natijasida innovatsion texnologiya iste'molchilarini rag'batlantirish orqali ularga bo'lgan talabni oshirishga erishiladi.

8. Rivojlangan mamlakatlarning ilg'or tajribalariga asoslanib, shuni ta'kidlash joizki, soliqni rag'batlantirish mexanizmlaridan nafaqat mamlakatda ilmiy-tadqiqot va innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash hamda rivojlantirish uchun samarali foydalanish kerak, balki ushbu mexanizmlardan birinchi navbatda yuqori qo'shilgan qiymatga ega texnologiyalar va innovatsion mahsulotlar importiga samarali va oqilona qollanilishi mazkur sohani sezilarli darajada yaxshilashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar:

Atanassov Julian and Xiaoding Liu, (2020), "Can Corporate Income Tax Cuts Stimulate Innovation?" *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, August, 55 (5), 1415-1465.

Bernstein J., Nadiri I., (1991), Product Demand, Cost of Production, Spillovers, and the Social Rate of Return to R&D // NBER Working Paper. № 3625.

Chen, Zhao, Zhikuo Liu, Juan Carlos Su'arez Serrato, and Daniel Yi Xu, (2021), "Notching R&D Investment with Corporate Income Tax Cuts in China," *American Economic Review*, 111 (7), 2065-2100.

Dechezlepretre, Antoine, Elias Eini'o, Ralf Martin, Kieu-Trang Nguyen, and John Van Reenen, (2016) "Do Tax Incentives for Research Increase Firm Innovation? An RD Design for R&D," *NBER Working Paper Series*, (22405).

Guceri, Irem and Li Liu, (2019), "Effectiveness of Fiscal Incentives for R&D: Quasi-Experimental Evidence," *American Economic Journal: Economic Policy*, 11 (1), 266-91.

Gutgars R. D., (2019), V plenu trenda «innovatsii» // *Ekonomist*. - № 2. - S. 70-84.

GII, (2021), Global Innovation Index 2021. Executive Summary. 14th Edition. WIPO. 28 p. https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2021_exec.pdf#page=6; IMD World Competitiveness Ranking. <https://gtmarket.ru/ratings/imd-world-competitiveness-ranking>.

IMF, (2019), Fiscal policies for innovation and growth. International Monetary Fund. Fiscal monitor: Acting now, acting together. Chapter 2. Washington. USA. April. 29 r.

Karkinsky Tom and Nadine Riedel, (2012), "Corporate Taxation and the Choice of Patent Location within Multinational Firms," *Journal of international Economics*, 88 (1), 176-185.

OECD, (2020), Measuring Tax Support for R&D and Innovation. Direct government funding and tax support for business R&D, OECD R&D Tax Incentives Database, April 2022. <https://www.oecd.org/sti/rd-tax-stats.htm>.

Rao, Nirupama, (2016), "Do Tax Credits Stimulate R&D Spending? The Effect of the R&D Tax Credit in Its First Decade," *Journal of Public Economics*, 140, 1-12.

Rothbard M., (2019), Man, Economy, and State with Power and Market // 2-nd Edition. Ludwig von Mises Institute. Alabama. P. 1154-1155.

Romero-Jord'an, Desiderio, Mar'ia Jes'us Delgado-Rodr'iguez, Inmaculada Alvarez-Ayuso, and Sonia de Lucas-Santos, (2014), "Assessment of the Public Tools Used to Promote R&D Investment in Spanish SMEs," *Small Business Economics*, 43 (4), 959-976.

Svoboda P., (2017), The impact of tax incentives on research and development. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, Czech. 65(2): 737-743.

Баклыкова Е.А., (2014), Механизмы налогового регулирования инновационного развития предприятий в условиях членства России в ВТО. Российское предпринимательство. Москва. № 20 (266) / 2014. стр. 158-164.

Васильева А.Г., (2010), Налоговое регулирование инновационного развития экономики. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук. МаГУ. Челябинск. 28 с.

Гиясов С.А., (2023), Иқтисодийни солиқлар воситасида тартибга солиш. Монография. –Т.: "Innovatsion rivojlanish nashriyoti-matbaa uyi", 148 бет.

Гиясов С.А., (2020) Инновацион-инвестицион фаолиятни рағбатлантиришда солиқ имтиёзларидан самарали фойдаланиш. Монография. Молия. Тошкент. 197 б.

Гиясов С.А., (2022), Иқтисодий инновацион ривожлантиришда солиқ механизмидан самарали фойдаланиш. Монография. –Т.: “Innovatsion rivojlanish nashriyoti-matbaa uyi”, 294 бет.

Клавдиенко В.П., (2015), Национальные инновационные системы в странах БРИКС // Общество и экономика. № 8–9. С.121-138.

Киселев А.О., Безрукова Т.Л., (2017), Методы государственного стимулирования инновационной деятельности// А.О. Киселев, //Актуальные направления научных исследований XXI века: теория и практика. – Т. 5. № 1 (27). – С. 411-415.

Ключишева В.Г., Ключишев Д.А., (2016), Предпринимательство и его функции в современной рыночной экономике // В сборнике: Актуальные проблемы исследования региональных рынков Сборник статей Всероссийской научно-практической конференции. Под ред. Т.Н. Гоголевой, П.А. Канапухина. С. 119-123.

Коростелкина И.А., Андросова А.О., (2020), Эффективность налогового стимулирования инновационной деятельности в РФ: оценка и расчет // Тренды и управление. – 2020. – № 1. – С. 38 - 50. DOI: 10.7256/2454-0730.2020.1.33232 URL: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=33232.

Мельникова И.Н., (2011), Налоговое стимулирование инновационной деятельности в Беларуси / И.Н.Мельникова // Центр системного анализа и стратегических исследований НАН Беларуси [Электронный ресурс]. – 2011. – Режим доступа: <http://ru.forsecurity.org>. – Дата доступа: 15.09.2015.

Малкова Ю.В., (2011), Налоги как инструмент развития инновационной экономики. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук. ФГБОУ ВПО «Финансовый университет при Правительстве Российской Федерации» М. 2011. 27 с.

Никулина О.В., Сердюк А.А., (2016), Налоговое регулирование инновационной деятельности как фактор развития системы государственной поддержки инновационного предпринимательства. Бюджетно-налоговая система. Финансы и кредит. № 27. 2-19 с.

Орлова М.Е., Мухаметов Ф.А., (2016), Инструменты налогового стимулирования инновационной деятельности. Центр научного сотрудничества «Интерактив плюс». Казань. Стр. 1-5.

Тюпакова Н.Н., Бочарова О.Ф., (2011), Особенности функционирования налогового механизма в транзитивной экономике. Научный журнал КубГАУ, № 66 (02), сс. 1–13.

Шумяцкий Р.И., (2018), Некоторые аспекты налогового регулирования инновационно-инвестиционной деятельности. Сибирский институт управления - филиал Российской академии народного хозяйства и государственной службы при Президенте Российской Федерации. Новосибирск. 2018. 34-36 с.